

A PAX AMERICANA KIHÍVÁSAI ÉS MAGYARORSZÁG KÜLDETÉSE

L Á S Z L Ó A N D R Á S

Elkezdődött a hidegháború utáni nemzetközi rendszer lebontása. Az Amerikai Egyesült Államok által dominált világrendnek egyszerre két kihívója is megjelent. Az egyik Kína, amely már évek óta gyorsuló ütemben zárkózik fel az USA-hoz, és fokozott figyelem övezi technológiai eredményeit, gazdasági felzárkózását, katonai fejlesztéseit, regionális ambícióit, valamint gazdasági terjeszkedését Afrikában. A másik, azaz Oroszország ezzel szemben sokak számára váratlanul lépett be (újra) a nemzetközi egyenletbe. Az elmúlt harminc évben a nyugati vezetők részéről Oroszország viszonylatában változtatja egymást a békülékeny és kooperációs, valamint a regionális feszültségekkel párosuló ellenséges attitűd. Ez az inga úgy tűnik, hogy rövid és középtávon már nem leng vissza előbbi javára. A világ pedig kívár, figyel, és megpróbálja levonni az új világrendben való helyükre vonatkozó következtetéseket. A nagyk mindennek alakítói lehetnek, a kicsik pedig elszenvedői. Az európai kelet és nyugat határán, a konfliktus közelében fekvő Magyarország számára is kiemelt jelentőségű, hogy a helyes következtetések vonjuk le.

A PAX AMERICANA BEZÁRULÁSA

„Vannak évtizedek, amikor semmi nem történik, máskor hetek alatt dől el évtizedek sorsa” – bár gyakran Leninnek tulajdonítják, de az idézet eredete ismeretlen. Nagy válságok, különösen forradalom vagy háború idején gyakran érzi azt az emberiség, hogy korszakhatárhoz érkezett. Az ember, természeténél fogva, biztonságra vágyik. Fizikai biztonságra, anyagi biztonságra, érzelmi biztonságra és kiszámítható jövőre. Minden biztonságunkat érő kihívás kérdéseket vet fel. Az ismeretlen elbizonytalanít, és a társadalom egy részéből szorongást vagy félelmet vált ki. Tegnap még tudni véltük, hogy mit hoz a holnap, most pedig már nem tudjuk. A kihívások eltérő szinteken jelentkeznek: személyes mindennapi életünkben, közösségeinkben vagy országos szinten, illetve nemzetközi szinten is.

A most zajló ukrajnai háború első ránézésre egyértelműen nemzetközi kihívás. De az Oroszországgal szembeni szankciós politika miatt komplex, többszörös kihívásról beszélhetünk, annak szintjeit és minőségét tekintve is. Hatásai megjelennek nemcsak nemzetközi szinten, hanem a gazdasági és biztonsági aspektusok révén nemzeti szinten is, sőt az energiabiztonsági és az eszkalációs veszély miatt személyes szinten is. Ezen írás a Nyugat, illetve Oroszország egymásnak feszülését nem aktuálpolitikai, hanem a nemzetközi

rendre gyakorolt hatása szempontjából közelíti meg mint a változó világrend egy (újabb) tünetét, és csak korlátozott mértékben annak okozójaként. A nemzetközi világrendre gyakorolt hatások pedig kinyitják a történelmi távlatokban felmerülő kérdéseket: vajon a *Pax Americana* és az amerikai birodalom visszaszorulására vagy bővülésére számítsunk globális szinten?

A *Pax Americana* fogalma egészen az amerikai polgárháborúig nyúlik vissza. A polgárháború utáni rend békét hozott az amerikai államok között. Ezt később, a spanyol–amerikai háború megnyerésével (1898) sikerült kiterjeszteni az egész amerikai kontinensre, majd az I. világháború után a tengerentúli terjeszkedés is elkezdődött. A *Pax Americana* a II. világháború után meghatározta a nemzetközi világrendet. Az Egyesült Államok, tartós katonai jelenlétével, megkerülhetetlen szereplője lett nemcsak az európai, hanem az ázsiai biztonsági rendszereknek. A hidegháború végeztével a *Pax Americana* lett maga a világrend, amelyben a világ országai elismerték és igazodtak az amerikai szuperhatalmi státuszhoz, az amerikai játékszabályokhoz.

Az amerikai dominancia ettől kezdve totálissá vált: az amerikai globális katonai jelenlét határozza meg Európa, Dél-Amerika, a Közel- és Távols-Kelet hatalmi viszonyait. Az angol nyelv a *lingua franca*. Az amerikai termékek és márkák jelenléte szinte minden országra kiterjed. Az amerikai dollár a világ tartalékvalutája. Amerikai hitelkártyákon bonyolítja a világ kártyás fizetési tranzakcióit. Az amerikai gazdaság válsága vagy az ottani termelés szárnyalása hullámokat ver világszerte. Amerikai rendszerek és infrastruktúra működtetik az internetet és a műholdas navigációt. Az amerikai filmeket és zenéket ismerik a világ minden pontján. A nemzetközi rend meghatározó szervezetei és szabályai az amerikai érdekek mentén jöttek létre.

Ha korszakhatárról szeretnénk beszélni, akkor tudnunk kell, hogy milyen konszenzus övezi a korábbi, illetve az új szabályrendszert. Vagy ha még nem is látjuk egészen tisztán az új konszenzust, de kellő biztossággal állíthassuk, hogy a régi konszenzus már nem konszenzus, hogy a régi gondolkodási keretek már nem alkalmasak a mai helyzet leírására.

Valószínűleg minden generáció úgy gondolja, hogy különleges időket él. Amit most tapasztal, ami körülötte történik, az még nem történt meg senkivel. A történészek gyakran joggal legyintenek és mondják, hogy „volt már ilyen”. Mindig lehet párhuzamot állítani korábbi időkkel és csatákkal. A technológiai fejlődés ellenére ugyanis az emberi természet, morális és dilemmák, valamint a hatalmi logika alig-alig változtak. Azt is érdemes leszögezni, hogy nem minden generáció téved. Hiszen a „volt már ilyen” megállapítás érvényes a birodalmak felemelkedésére és bukására is, amelyek végigkísérik az emberiség történelmét. A kérdés éppen ezért nem az, hogy amit most látunk, ahhoz hasonló volt-e már, hanem az, hogy mit jelentett az, amikor hasonló dolgokon ment keresztül az emberiség.

Egy birodalom életciklusa alatt számos korszakon átível. Az amerikai birodalom felívelése alatt is többször váltakozott a nemzetközi rend. Mint az imént utaltunk rá, globális vezető hatalmi státuszát a II. világháború végétől datálják. Azóta azonban elvesztett kisebb konfliktusokat (például a vietnámi háborút, az afganisztáni beavatkozást), és megnyert nagyobbakat (a hidegháborút). A nemzetközi rendek és a birodalmak közötti átmenetek is hosszúak lehetnek, egyes események pedig látványos hírnökei az átmenetnek. Ezen események elhelyezése és súlyozása kulcsfontosságú a hosszú távú folyamatok megértéséhez, és ahhoz, hogy egy akkora ország, mint Magyarország sikeresen alkalmazkodhasson a nemzetközi környezet átalakulásához.

A legutóbbi korszakhatár, amelyet konszenzus övez, a hidegháború vége (1989/91) volt. Nem a berlini fal leomlása okozta, az is csak a korszakhatár egy szimbolikus pillanata – tünet volt, mégpedig nemzetközi értelemben az utolsó, ami lezárta a hidegháborús korszakot. (Nemzeti szinten nyilván más szimbolikus eseményeket is kiválaszthatunk korszakhatárként, amelyek nemzetközileg nem lettek mérőkövek, például az első szabad választások lebonyolítása, Nagy Imre újrateremtése vagy az utolsó szovjet katona távozása.) Közép-Európában

**a hidegháború végeztével
a Pax Americana
lett a világ rendje**

az emberek tudták, hogy egypártrendszerből többpártrendszer lesz, hogy megkezdődik az átalakulás egy szocialista gazdaságból a piacgazdaságba, hogy a vélemény- és szólásszabadság valóban érvényesülhet. De tudták azt is, hogy a nemzetközi rend egésze átalakul. A bipoláris világrend végét jelenti, hogy a Szovjetunió lemond katonai jelenlétéről Közép-Európában és ezzel a közvetlen politikai beavatkozási lehetősége is elvész ezen országokban. Az átalakulás, a Szovjet Hadsereg kivonulása, a Varsói Szerződés és a KGST feloszlása évekbe telt még. Előnyben volt az, aki korábban felismerte a változó széljárást.

NEMZETKÖZI RENDSZERELMÉLETEK, BIRODALMI ÉLETCIKLUSOK

Az akkori politikai gondolkodók nem is fukarkodtak a jelzőkkel és egymástól eltérő, bátor víziókat fogalmaztak meg. A nemzetközi rend átalakulásáról a legismertebb elméletek Francis Fukuyama és Samuel Huntington tollából származnak. Eltérő, sőt sok szempontból ellentétes következtetéseket vontak le a várható világrenddel kapcsolatban. Fukuyama „történelem vége” elmélete (1989-ben tanulmány, majd 1992-ben könyv formájában) lineáris történelem-szemléletet tükröz, amelyben a hidegháború megnyerése a nyugati politikai és gazdasági rendszer végső győzelmét jelenti.¹ Később korrigálta elméletét, mondván, a történelem vége késik, de nem múlik, végül a liberális demokrácia a politikai/társadalmi fejlődés végállomása. Ugyan az elmélet figyelmen kívül hagyta a történelmi tapasztalatokat (birodalmak felemelkedését és bukását), de pontosan illeszkedett a korszellembe, mert a felívelő amerikai birodalom önbizalmát és megkérdőjelezhetetlen vezetői szerepét tükrözte. Huntington „civilizációk harca” tézise történelemhűbb elmélet, amely óvatosságra int, és megközelítésében a meghatározó tényező nem a politikai rendszer, hanem a kultúra/identitás.² Ez különösen aktuális az elmúlt tíz év válságai és kihívásai

fényében – korlátlan migráció, neomarxista ideológiák, a globalista elit tengelye szemben a keresztény kultúra/értékek és a nemzeti szuverenitás védelmével.

De kétségtelen, hogy a hidegháború végén csak egy szuperhatalom maradt, amely kiterjesztette jelenlétét és dominanciáját Közép-Európára, a Nyugat-Balkánra és a Közel-

a kihívó birodalom felívelő görbéje keresztezi az előző süllyedő pályáját

Keletre is. Az amerikai dominancia és az amerikai birodalom fennmaradása foglalkoztatta Ray Daliót is, aki *Principles for the Changing World Order* című könyvében nem egy politikai elméletet fogalmazott meg, hanem módszertant állított fel, amely a birodalmi ciklusok jellemzőit azonosítja.³ Pénzügyi szakemberként, befektetőként gazdaságtörténeti és pénzügyi megközelítésből kiindulva komplex modellt állított fel, amely egyszerre veszi figyelembe a katonai, gazdasági és társadalmi jellemzőket s azok kölcsönhatását.

Így a kisebb-nagyobb válságok és konfliktusok okozta hullámvázakat ki-egyenestve nagy ívben vázolja fel egy birodalom életciklusát. Három részre osztva vizsgálja a felemelkedést, a csúcst és a hanyatlást. A felemelkedés és hanyatlás időszakait pedig szükségszerűen belső és nemzetközi konfliktusok kísérik, különösen akkor, amikor egy kihívó birodalom felívelő görbéje keresztezi az előző birodalom süllyedő pályáját. Ezeket az éveket nevezi Dalio az átmenetnek, amelyekre a bizonytalanság és a konfliktusok jellemzőek, és akár hosszú évekig is eltarthatnak.

Dalio szerint egy felívelő birodalom jellemzői a következők: az olcsó munkaerő és fejlett oktatási rendszer innovációt, növekvő termelékenységet és gazdasági sikereket szül. A gazdasági sikerek és az innováció nagyobb és nyereséges

1 Francis FUKUYAMA: *A történelem vége és az utolsó ember* [1992] ford. SOMOGYI Pál László, Európa, Bp. 2022.

2 Samuel P. HUNTINGTON: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása* [1996] ford. PUSZTA Dóra – GÁZSITY Milla – GECSÉNYI Györgyi, Európa, Bp. 2019.

3 Ray DALIO: *Principles for the Changing World Order. Why Nations Succeed and Fail*. Simon & Schuster, New York, 2021.

*Pax Americana –
A Szabadság-szobor feje
a párizsi világkiállításon, 1878
(Library of Congress)*

kereskedelemhez vezet. A sikeres kereskedelem pedig megköveteli a kereskedelmi útvonalak védelmét, ami katonai képességfejlesztéssel és nagyobb katonai erővel párosul. Ezen időszakban az uralkodó birodalom a kihívót megpróbálja megtörni háborús és gazdasági eszközökkel. Ha nem jár sikerrel, akkor új vezető birodalom lép a világ színpadjára. Az új vezető birodalom előnyei számok: belső stabilitás és optimizmus jellemzik. A sikerek további befektetéseket és jövedelmet jelentenek. A vezető pozíció megszerzését jelentő konfliktus megnyerése után a világ hatalmai igazodnak, tartanak erejétől. Gazdasági sikereit látva maguk is keresik vele a gazdasági kapcsolatokat, megtakarításaikat és befektetéseiket odaviszik, a vezető hatalom vállalkozásait hitelezik. A vezető

A birodalom végnapjai –
Thomas Cole *A birodalom*
pályáíve című festményciklusának
negyedik darabja, a *Pusztulás* (1836)
(Wikimedia Commons)

birodalom valutája válik a meghatározó valutává, a valutatartalékok preferált valutájává.

A csúcsra érve ez a sikerspirál és a növekvő jólét azonban fékező hatással van a szorgalomra, a versenyképességre és az innovációra. A globális kereskedelem és hatalom túlterjeszkedésbe csap át, így jelentősen megnőnek a katonai kiadások. A további növekedés már nem belső erőből történik, hanem egyre inkább külső hitelezésből. Ebben a szakaszban Dalio kiemelkedő jelentőséget tulajdonít a vezető valutának, szerinte ugyanis a vezető- vagy világvaluta a hegemon hatalom legfőbb ismérve. A holland birodalom alatt ez a holland gulden,

a brit birodalom alatt pedig a brit font volt, amelyet aztán az amerikai dollár váltott. A világ nagyrésze a vezető valutában tartja valutatartalékjait, hiszen elengedhetetlen a vezető hatalommal folytatott kereskedelemhez, és más partnerekkel folytatott kereskedelemben is referenciát jelent. A történelmi tapasztalat szerint azonban a vezető hatalom valutájának megerősödése csak késéssel követi a birodalmi görbét. (És a korábbi vezető valuta időben túléli az előző birodalom hanyatlását.) A gyarapodás pedig egyre egyenlőtlenebb. Azok, akik a növekedés időszakában vagyoni tettek szert, előnyüket megpróbálják generációkon keresztül megtartani. A társadalmi különbségek növekednek, de

amíg az alsóbb rétegek életszínvonala is nő, addig ez a belső feszültség nem kezd ki a *status quó*t.

A hanyatlás időszaka a felívelés inverze. A vezető hatalom innovációját mások lemásolják, és az alacsonyabb életszínvonal miatt más országok olcsóbb munkaereje olcsóbban tudja a fejlett termékeket előállítani. Sőt, a kihívó hatalom még fejleszti is az először még csak másolt termékeket. Dalio példaként a hajógyártást hozza fel: a britek előbb holland tervezők által tervezett hajókat építettek olcsóbban és ezért többet is, mint a hollandok, majd saját fejlesztéseket alkalmaztak azokon. A technológiai előny csökkenésével csökken a kereskedelmi előny is. A vezető valuta azonban továbbra is biztosítja a hitelezést a birodalom felé, ám egyre csökkenő mértékben. Dalio szerint ebben a pillanatban a kiadások csökkentése helyett minden birodalom a pénzverés/pénznyomtatás mellett dönt. Az infláció erősödik, a megtakarítások és a jövedelmek értékének csökkenése miatt pedig nő a társadalmi elégedetlenség. A korábbi önbizalom megtörik, a növekedésbe vetett hit megrendül, a szilárd belső identitást kikezdi az elégedetlenség. A külső és belső kihívókat erőszakos konfliktusokkal próbálja megfékezni a vezető hatalom elite.

21. SZÁZADI VÁLSÁGTÜNETEK

Ha a fenti sorokat olvasva jelenkori párhuzamok jutnak eszünkbe, az nem véletlen. Dalio könyve 2021 végén jelent meg. Modellje nemcsak érdekes és összetett, hanem megállapításai kísértetiesen rímelenek arra, amit a 2010-es évek óta egymást követő válságokban látunk – és beleilleszkedik az ukrajnai háború is.

Az elmúlt években számos intő jellel találkozhattunk. Gazdasági és pénzügyi téren: mentőcsomagok és pénznyomtatás, infláció, olcsó hitellel porgetett gazdaság. A hidegháború utáni globalizált gazdaság veszteségeinek lázadásaként értelmezték sokan, hogy 2016-ban, a saját jövőjét kilátástalannak látó alsóközéposztály megnyerésével, az Amerikát újra nagygyá tevő nosztalgikus ígérettel Donald Trumpot választották az USA elnökévé. (Szintén e hangulatot tükrözte, hogy népszavazáson a britek az EU-ból való kilépés mellett döntöttek ugyanabban az évben. De hasonló tünetként sorolhatjuk ide a francia sárgamellényesek hosszú tüntetéssorozatát is.) Kína gazdasága az elmúlt tíz évben gyorsuló ütemben zárkózott fel az amerikaihoz. Kína már nemcsak elkészíti a megrendelt nyugati termékeket, hanem saját fejlesztéseivel egyre dominánsabb részesedést szerez egyes csúcspárágakban. Például fejlettebb telefonokat gyártanak olcsóbban nyugati konkurenseiknél. Nem is nagyon lehet máshogy, hiszen a legnagyobb nyugati gyártó, az Apple is szinte a kezdetektől fogva kínai gyárakban készítetteti eszközeit.

A felsőoktatás és a kutatás-innováció terén szintén érződik a változás. Az ENSZ jelentése szerint Kína nyújtotta be a legtöbb nemzetközi szabadalmi regisztrációs igényt 2019-ben és 2020-ban is, megelőzve ezzel az Egyesült Államokat: a WIPO adatai szerint 68 720 kérelem Kínából, 59 230 az USA-ból érkezett; a kínai kérelmek száma 16 százalékkal növekedett az előző évhez képest, az amerikaiaké csak hárommal. Egyre több kínai tanár és kutató hagyja el a neves amerikai egyetemeket, akik visszatérnek Kínába, ahol a szólás- és véleményszabadsággal kapcsolatos aggályaik ellenére versenyképes ajánlatokat tudnak nekik nyújtani – a Harvard,

a Princeton és az MIT felmérése szerint 2021-ben 1400 amerikai képzésben részt vett kínai vagy kínai felmenőkkel rendelkező kutató szüntette meg szerződését az USA-ban, ami 22 százalékos növekedés

az egy évvel korábbi adatokhoz képest. A kínai versenytől tartva az Egyesült Államok az elmúlt években aktív diplomáciai kampányt folytatott a Huawei gyártó 5G eszközeinek bojkottálása érdekében. 2022 szeptemberében az USA megtiltotta a legfejlettebb *chipek* exportját Kínába.

Identitás terén is komoly törésvonalak alakultak ki: felerősödött a kultúrharc. A neomarxista ideológiák kikezdték az amerikai mítoszt és identitást:

” a neomarxista ideológiák kikezdték az amerikai mítoszt

Amerikai mitológia – Autóút az USA nyugati részén, 1976
(Fortepan / Bogdan Celichowski)

a Black Lives Matter mozgalom által indított tüntetéshullám és zavargások, a kritikus fajelmélet terjesztése, valamint a transzgender-ideológia mellett sorakozott fel az amerikai baloldal nagyobbik része. Polgárháborús helyzet ugyan nincs, de a politikai polarizáció olyan mértékű, hogy egyre kevésbé látszik a társadalmi kibékülés lehetősége, és egyes szerzők már a hidegháború mintájára hideg polgárháborúról beszélnek.⁴ A régi politikai elit ádáz küzdelmet folytat a hatalom és a befolyás megtartásáért Amerikában, de Európában is. 2016-ban a demokraták, 2020-ban a jobboldal is minden korábbinál vehemensebben kérdőjelezte meg a választások tisztaságát. Emiatt Donald Trump ellen hamis vádakkal három évig folytattak eljárást még elnöksége alatt, sőt regnáló elnökként két *impeachment*-eljárást is indítottak ellene. Jobboldali szélsőségesek 2021. január 6-án a választások tisztaságát kifogásolva betörték a törvényhozás épületébe. Emiatt pedig a második *impeachment* sikertelensége ellenére is eljárásokat indítottak a volt elnök és bizalmi köre ellen. Példátlan módon a szövetségi nyomozók nemrégiben rajtaütésszerű házkutatást tartottak Trump floridai rezidenciáján.

A nyugati világ másik részén, Európában nem ennyire kiélezett, de hasonló a helyzet. Megbélyegezik azokat a pártokat és kormányokat, amelyek kiállnak az európai keresztény kultúra értékei mellett – legyen szó a tömeges muszlim bevándorlás elutasításáról, az LMBTQI-lobbi kiszorításáról vagy a nemzeti érdekek és szuverenitás védelméről. Mondvacsínált európai eljárásokkal próbálják sarokba szorítani a lengyel és magyar kormánypártokat, illetve minden olyan pártot, amely hasonló politikai irányt képviselne. Az Európai Bizottság elnöke az olasz választóknak üzenve, két nappal a 2022-es előrehozott választások előtt büntető eljárásokkal fenyegette meg a leendő olasz kormányt, mivel

⁴ Angelo M. CODEVILLA: The Cold Civil War. *Claremont Review of Books*, 2017/tavaszi

a jobboldali pártok fölényes győzelme volt várható. Amíg az olasz jobboldal vezető alakja Matteo Salvini, a Lega párt elnöke és belügyminiszter volt, az olasz baloldal – nyilvánvalóan alaptalan vádakkal – kétszer is perbe fogta őt, amiért belügyministersége alatt nem engedte kikötni az illegális bevándorlókat olasz kikötőkbe szállító hajókat. A német politikai elit titkosszolgálati megfigyelés alá helyezte az AfD-t. A svédeknel idén először fogott össze a régi jobboldal a korábban szélsőségesnek bélyegzett Svédországi Demokratákkal, de annak ellenére nem akarják kormánykoalíciós partnernek, hogy a választásokon a jobboldali szövetség legnépszerűbb pártja lett.

A koronavírus-járvány felszínre hozta a globalizált gazdaság és a globális ellátási láncok törékenységet és a nyugati társadalmak kiszolgáltatottságát (maszk- és vakcinagyártási kapacitások hiánya). A migrációs és a járványhelyzettel összefüggő válságok révén kiderült az is, hogy a gyenge vezetők, illetve sokpárti koalíciós kormányokra épített politikai rendszerek alkalmatlanok a válságkezelésre.

A napjainkban zajló, előbb felsorolt gazdasági, kulturális és politikai folyamatokat látva tehát minden joggal megállapíthatjuk, hogy a hidegháború utáni korszak, amely a gazdasági globalizációt, a demokráciák terjedését és a jólét és szabadság korlátlan bővülését ígérte, a 2010-es évek második felében véget ért. A korszak végét jelölő szimbolikus eseményről még nincs konszenzus, nyitott a verseny a történések számára.

POSZTHIDEGHÁBORÚS KORSZAKHATÁR VAGY ANNÁL IS TÖBB?

A hidegháborút követő korszak végének megállapítása azonban még nem válaszolja meg a Pax Americana és az amerikai birodalom fennmaradásának vagy hanyatlásának kérdését. A már felsorolt tünetek nem kedvezőek, de az amerikai gazdaság még mindig az első a világon. Az amerikai hadsereg még mindig a legerősebb és a legnagyobb költségvetéssel bíró hadsereg, amellyel nyílt konfliktusra egyik kihívó fél sem tűnik késznek. A kínai gazdaság mérete az amerikai nyomában jár, de sokkal mélyebben össze van vele fonódva, mintsem hogy egy gazdasági háború következményeit biztonsággal előre lehetne jelezni. Olyan mély összefonódás az amerikai és a szovjet gazdaság között soha nem volt, mint ma Kína és az USA között. A függés nagyrészt aszimmetrikus. A kínai export az USA-ba a legutóbbi tíz évben (azon belül is minden évben) stabilan négyszerese volt az amerikai importárának. Míg Kína elsősorban repülőgépeket, szójababot és gépkocsikat importál az USA-ból, Kína szolgálja ki elektronikai termékekkel, telekommunikációs eszközökkel, ruházattal és háztartási gépekkel az USA-t. De a négyszeres export–import–arány ellenére az USA-ba irányuló export mindössze a két százalékát teszi ki a teljes kínai importnak.⁵

A legutóbbi két nemzetközi válság, a koronavírus-járvány és az ukrajnai háború hozta felszínre a globális gazdaság gyengeségeit, az ellátási láncok sérülékenységét, valamint a kereskedelmi függőségek aszimmetriáit. 2020-ban kiderült, hogy a Nyugat még maszkokkal sem tudja ellátni magát, mert a szűrőanyag és a végtermék tömeges gyártására sincs kapacitása. A lezárások miatti visszaeső autót vásárlások visszapattanásakor pedig kiderült, hogy az egész autógyártó iparág leállhat a félvezetők gyártási korlátai miatt, ráadásul a globális chipkeresletet mindössze néhány cég szolgálja ki. Az ukrajnai orosz beavatkozás után elfogadott nyugati szankciók a nyugati gazdaság további sérülékenységét domborították ki: az EU-nak nincs elegendő energiatartalékja ahhoz, hogy ellássa akár lakosságát, akár iparát kellő mennyiségű és megfizethető energiával. Miközben a háború kirobbanása utáni hetekben a nyugati világ nagy része a katonai cselekményekkel és az első gazdasági szankciók várható hatásosságával foglalkozott, kevés figyelem hárult a nyugati szankcióknak a nemzetközi világrendre gyakorolt hatásaira.

5 David P. Goldman 2022. szeptember 11-én a *National Conservatism* konferencián tarott beszédében figyelmeztetett öt olyan tévhitre, amit az amerikai és kínai viszonyról gondol a közvélemény.

A nemzetközi rendet érő kihívás nem számszerűsíthető, de láthatóan nem is csekély. Erről árulkodik Ursula von der Leyen beszéde, amit 2022. augusztus 29-én tartott a Bledi Stratégiai Fórumon. Beszédében újra és újra visszaköszönt a szabályokra épülő világrendre való utalás. Sokszor említette, különböző szóösszetételekben, maga is keresve a pontos megnevezését annak, amire gondol. Egy legyintéssel is el lehetne intézni – Oroszországra utalhatott, figyelmeztetve, hogy megsértette a nemzetközi jogot az ukrajnai bevonulással. De mégis szokatlan, mert az orosz támadást gyakran és nyíltan el szokta ítélni. Emiatt joggal feltételezhetjük, hogy többről van szó: nemzetközi bizonytalanságról, globális kiszámíthatatlanságról és arról, hogy a világ többi része nagyrészt közömbösen reagált a nyugati szankciókra, s nem követték példáját. Vélhetően ugyanez a bizonytalanságból származó félelem jelent meg az olasz választásokkal kapcsolatos, már idézett megjegyzésében is egy szűk hónappal később. Az EU-t érő külső-belső kihívások erősödnek, ez a félelem nem csak a korszakhatárra, hanem a nyugati világ (pontosabban az USA) dominanciájának fennmaradására is vonatkozik.

Induljunk ki onnét, hogy az USA és az EU példátlan intézkedéseket/szankciókat hozott, amelyekkel felrúgta azokat a szabályokat és elveket, amelyekre a demokratikus és kapitalista rendszer felsőbbrendűségét alapozzák a nyugati politikusok és gondolkodók. A Nyugat évtizedek óta büszkén állította, hogy sikerének kulcsa a gazdasági racionalitás, a tulajdon és magántulajdon szentsége, a szerződések betartása/betartatása (jogbiztonság), az egyén felelőssége és a kollektív bűnösség elutasítása, valamint a politikai szabadságjogok. Ellenfeleit pedig azzal vádolta, hogy a gazdasági logika helyett politikai logikát követ, fegyverként fogja felhasználni Oroszország az energiát, Kína pedig a másoknak nyújtott hiteleit. Ezzel szemben pont az ellenkezője történik. A Nyugat az, amelyik politikai és ideológiai feltételeket szab; Magyarország és Lengyelország felé is (a nekünk járó uniós források visszatartásával), valamint a harmadik világ országainak felkínált támogatásokkor is. Ezt általában burkoltan teszi. Az Oroszország ellen elfogadott szankciók viszont nyíltan sértik meg a fent felsorolt elveket. E szankciók hatékonyságát rendszeresen megkérdőjelezik a szakértők és a politikusok. A nemzetközi rend átalakítása szempontjából azonban legalább olyan fontos, hogy milyen hatást váltanak ki hosszú távon. Kína és India látványosan kimaradtak az Oroszország elleni szankciókból, sőt készek vevőként helyettesíteni Európát, bizonyos esetekben pedig az orosz nyersanyagok kereskedelmében közvetítőként is beléptek, például finomítva az orosz nyersolajat, amely így már piacképes. Az ENSZ Biztonsági Tanácsában (BT) tartott 2022. szeptemberi szavazáson az is kiderült, hogy politikai nyilatkozat szintjén sem készek elítélni Oroszországot. A BT elé terjesztett nyilatkozatban az ENSZ elítélte volna Oroszországot az újonnan elfoglalt területek annektálása miatt. Tartózkodásukkal Kína, India és Brazília is világossá tették, hogy erre sem hajlandóak. (A szavazáson Oroszország természetesen használta vétőját.)

A nyugati szankciók hatását figyeli az egész világ. Ezeken keresztül láthatják a regionális hatalmak, hogy melyek azok a gazdasági eszközök, amelyeket a nyugati országok bevetnének akár ellenük is, ha komoly konfliktusba keverednének: csúcstechnológiák elzárása, állami és magánmegtakarítások befagyasztása, kizárás a nemzetközi bankközi és információs rendszerekből, legfőbb bevételi források támadása stb. A szankciókkal a Nyugat két öngólt is lőtt: ki-domborította saját gazdasági gyengeségeit (kiszolgáltatottságát az orosz energiának) és aláasta az általa működtetett nemzetközi rendszerekbe vetett bizalmat.

A következő években a Nyugat versenytársai minden bizonnyal az alternatív nemzetközi fórumok és rendszerek fejlesztésére fognak törekedni, legyen szó államközi szervezetekről (Eurázsiai Gazdasági Unió, Sanghaji Együttműködési Szervezet), információs rendszerekről (a SWIFT alternatívájaként létrehozott MIR), vagy kereskedelmi/termelési ellátási láncokról (új kereskedelmi és energiainfrastruktúra létrehozása). Logikus lépés lenne részükről, ha megpróbálnának felkészülni az Oroszország ellen alkalmazottakhoz hasonló

bizonytalan az amerikai dominancia fennmaradása

Megszállás –
Amerikai katonák
az Eiffel-toronymnál, 1944
(Franklin D. Roosevelt Library)

szankciók kivédésére. Az Oroszország elleni nyugati szankciók tehát részben elindítóként, részben gyorsítóként hatnak ezekre a folyamatokra.

A nixoni külpolitika a hidegháborús környezetben sikeresen szétválasztotta a Szovjetuniót és Kínát. A hidegháború végétől a német/európai stratégia az európai tudás és az orosz nyersanyag összeházasítása volt, a nyugati termelés Kínába való kihelyezése pedig felemelte Kínát. Ma, a nyugati szankciós politika leválasztja Európát az orosz nyersanyagról és összeházasítja az orosz nyersanyagot a kínai iparral és tudással. A következő időszak legfontosabb kérdései, hogy honnan szerez Európa olcsó nyersanyagot és energiát, valamint hogy szétválasztható-e a nyugati és a kínai gazdaság, és milyen kísérletek történnek majd ez irányba.

Egy globálisan integrált világgazdaságból egy inkább regionálisan integrált világgazdasági rendszerbe és ellátási láncok felé mozdulhatunk el. Ez kezdheti a birodalmi jellemzők egy már említett kulcselemét: a dollárt mint vezető valutatartalékot. Ha ugyanis Oroszország, Kína és más regionális hatalmak – tartva a dollárnak és egyéb nyugati rendszereknek való kitettségétől – kereskedelmüket saját elszámolási rendszerekre és valutákra hangolják át, csökken a dollár iránti kereslet, és így annak jelentősége is.

A nyugat elszámolta (vagy nem is mérlegelte) a szankciók nemzetközi rendszerre gyakorolt hatásait. A saját nemzetközi hatalmi rendszereibe vetett nemzetközi bizalmat rombolta le. Ez egy egyszer elsüthető fegyver volt.

Az európai gazdasági és politikai helyzet a nemzetközi világrend átalakulásában önálló elemzést érdemelne. Erre azonban ezen írásban csak említésszerűen kerül sor, mert Európa hatása a nemzetközi rendre és az amerikai birodalom fennmaradásában másodlagos. Ennek több oka is van. Egyrészt nem rendelkezik azokkal a nyersanyagokkal, amelyek lehetővé tennék számára az önellátást, és így gyenge az alkupozíciója a nemzetközi téren. Ha az olcsó orosz energiaiimportot nem tudja egy-két éven belül kiváltani mennyiségben és árban versenyképes alternatív importtal, nukleáris vagy megújuló energiatermeléssel, akkor a még ki nem szervezett ipara is bezárni kényszerül, mert nem fog tudni versenyképes áron termelni. Másrészt az európai (uniós és tagállami) vezetők többségében nincs meg a szükséges felismerés, akarat és bátorság az európai érdekek védelmére. Európa az Egyesült Államok védelmét élvezte a hidegháború alatt, és az USA egyoldalú döntéseihez kénytelen alkalmazkodni azóta is. Ez igaz a 2001-es afganisztáni, a 2003-as iraki inváziókra, a 2021-es afganisztáni kivonulásra, a 2022-es ukrajnai háborús eszkalációra és a szankciós politikára egyaránt.

Pedig az európai együttműködés alapja és jövője a legfontosabb stratégiai szempontokra épült. Az Európai Szén és Acélközösséggel a két legfontosabb kérdésre alapozták az európai békét és integrációt: az akkor legfontosabb energiaforrásra, továbbá az ipar számára legfontosabb alapanyagra, az acélra. (Később csatlakozott hozzá az élelmiszerbiztonság a Közös Agrárpolitika létrehozásával.) Az elhibázott szankciós politika miatt Európa mindkét stratégiai területen a teljes kiszolgáltatottság felé tart. Amíg ezen nem tud változtatni, addig nemcsak globális ügyekben marad megkerülhető, de még saját sorsának se ura.

globális helyett regionálisan integrált világrendszer

MAGYARORSZÁG KÜLDETÉSE

Utolsó szóként említést kell tenni Magyarországról is: hol van a mi helyünk, és mi a mi szerepünk? Katonai és gazdasági súlya miatt Magyarország ráhatása ezekre a folyamatokra minimális. Inkább elszenvetői, mintsem alakítói vagyunk/leszünk a folyamatoknak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy sorsunkat külső erőkre kellene bízunk. Sőt, válságban még fontosabb a magyarérdek-alapú külpolitika – ellentétben az igazodó külpolitikával.⁶ Magyarország geopolitikai helyzete adott: az euroatlanti szövetségi rendszer (NATO) és így a *Pax Americana*, valamint a keresztény világ része vagyunk. Az USA mint vezető birodalom hanyatlása Európa és hazánk sorsát is megpecsételné. A magyar történelem folyamán számtalanszor bebizonyosodott, hogy a nyugati és keleti világ egyik kapuja vagyunk. Egyszerre kereskedelmi és migrációs útvonal, illetve ütközőzóna. Alapvető érdekünk, hogy régiókban béke legyen, és fenntartsuk a hatalmi központok érdekeltségét egy sikeres Magyarországon. Érdemi mozgásterünk és feladatunk két területen van. Egyrészt, hogy lehetőségeinkhez mértén közvetítsünk a nyugati és keleti világ között. Másrészt, hogy segítsük legyőzni a nyugati világ identitását és belső stabilitását kikezdő keresztényellenes és szabadságellenes neomarxista kihívást. Nehéz idők jönnek. ■

6 Lásd bővebben: LÁSZLÓ András: A magyar érdek védelme. *Kommentár*, 2022/1.